

CONSTERNARE UNANIMĂ

CONSTANTIN VIȘOIANU

Mihail Sebastian a fost luat dintre noi. Într-un groaznic accident, trupul lui a fost sfâșiat. Una din acele întâmplări, care te face să te împotrivesți Providenței pentru brutalitatea ei oarbă și care aruncă asupra unuia dintre oamenii cei mai blajini, cel mai stupid și mai tragic destin. Unde, în care parte a Universului, să caute omul o fărâma de dreptate în fața Cerului, dacă pe acest pământ, cei mai buni dintre noi nu întâlnesc decât o astfel de răsplată?

Oricât de grele și de triste ar fi vremurile, oricât de mari și crude violențele pe care le-am cunoscut în ultimii ani, oricâte tragedii ne-ar fi încercat sufletele oboșite, moartea aceasta a lui Mihail Sebastian ne rupe inima. Sunt atât de îndurerat încât pare că am uitat toate durerile pe care le-am cunoscut până acum. Mi-a murit un prieten. Un prieten căruia nu i-am zis niciodată pe nume, dar pentru care aveam o afecțiune de frate și o mare stimă. Un prieten, care se îndrepta către mine ca în spre un frate mai mare, ori de câte ori o umbră se așeza pe sufletul său delicat și sensibil, sau o nedumerire pe spiritul său generos și bogat. Un prieten, la inima

Scurta lui viață – închinată dorinței de a înțelege

căruia căutam o mângâiere, în atâtea ceasuri de tristețe și la judecata căruia mă îndreptam în atâtea momente de îndoială. Toată viața sa, scurta lui viață, a fost închinată dorinței de a înțelege. Și ce iertător era! Din om în om, din carte în carte, din doctrină în doctrină, din neam în neam, din religie în religie, el căuta

cu o mare generozitate esențele umane, care ne leagă cu vecinicia și care, singure, pot da vieții un sens divin [...].

Acum, cu sufletul în lacrimi, eu nu pot însemna decât omenia, decât noblețea sa. Decât pierderea mare pe care o suferă cultura românească. Fiindcă Sebastian era în adevăr un om de cultură. Un om pătruns adânc de acele valori umane, de acele ascunse sensuri divine, de acele aspirațiuni de înălțare, care statornicesc o personalitate pe ferme și nobile convingeri. El era lipsit de anume idei fundamentale. Respectuos și serios față de ele, el nu lua în glumă, nici în deșert, afirmațiunile esențiale ale propriei sale conștiințe. În cultura noastră modernă, adesea superficială și mercenară, el era un exemplu de cinste și seriozitate. Sfios și respectuos în fața oamenilor, de o mare decență în viață, tare pe normele de omenie și de moralitate, aceasta era noblețea lui Sebastian, făcută din vigoare și din delicatețe. Om de cultură, adică angajat până în adâncul conștiinței sale în orientările esențiale față de marile probleme.

Și dezinteresat, cum rar se întâlnesc oameni în zilele noastre aprige. Când îi vorbeai de o chestiune materială, de un interes al lui, îl vedeai cum roșește, simțea cum îl ofensezi. Nimeni nu a putut vreodată să-i recompenseze meritele. Îl vedeai cum se desprindea de orice discuțiune care îl privea personal. Se ferea, cu o rară discrețiune, de laudă și de răsplată. Îl întâlneam des în ultimii ani de prigoană și nu mai știu dacă vreodată mi-a vorbit despre vreun necaz personal. Totdeauna alerga pentru altul, cu sufletul bântuit de marea nenorocire ce se abătuse asupra lumii.

Parcă și mîngîierea îl stingherea, dacă ea nu îmbrățișa toată omenirea. Ne-a murit un prieten, care ne lega parcă de lume. De-acum încolo, vom avea un nou motiv de dezolare.

(„Jurnalul de dimineață”, vineri, 1 iunie 1945)

ANTON BIBESCU

Cultură aleasă, fără ostentație

de sfârșitul acestui război care deschidea pentru el Europa [...].

Lumea ține minte *Jocul de-a vacanța*. Am fost aproape de el când a creat *Steaua fără nume*, în această latură tragică în care autorul nu s-a putut bucura imediat de succesul piesei lui. Venise la Corcova să scrie această piesă și nu pot să mă gândesc fără emoție la luna pe care a trăit-o acolo și care cred că era una dintre cele mai fericite din scurta lui viață.

Tânăr, plin de nădejdi, el le și vedea împlinite.

S-ar putea crede că Mihail Sebastian nu mai este. Dar prin golul pe care-l lasă, prin dragostea pe care a inspirat-o tuturor, ne convinge că ipoteza lui Proust e verosimilă și că moartea nu poate exista fără o resurrecție.

(„Jurnalul de dimineață”, vineri, 1 iunie 1945)

IOAN MASSOFF

Carieră menită să dea strălucire literelor române

Acum, de curând, comitetul de lectură al Teatrului Național, într-o atmosferă de interes și mare entuziasm, a citit piesa *Ultima oră* de Mihail Sebastian.

În sfârșit, o piesă! – au exclamat, cu satisfacția descoperitorului, ascultătorii.

Mihail Sebastian – plecat dintre noi în urma unui accident, pe care limbajul reportericesc îl califică în mod curent de „stupid” – a fost ziarist, romancier, critic literar, eseist. În toate aceste ramuri beletristice, s-a dovedit deosebit de înzestrat. Mai presus de toate, Sebastian a fost însă, scriitor de teatru.

O mărturisire în ultimul timp, cu un zâmbet de reală mulțumire: își găsisse „vocația”, spunea el; va scrie mai mult teatru și doar întâmplător se va ocupa și de altceva.

Într-adevăr, Mihail Sebastian avea ceea ce se numește „vână” autorului dramatic: stăpâna „ideea” pe care știa s-o desfășoare de-a lungul actelor, transformând-o în acțiune, știa să conducă dialogul, după cum se pricepea, lucru esențial, să construiască dramatic. Și accidentul, înfiorător de stupid, a pus capăt, în mod brutal, nu numai unei cariere, menite să dea o deosebită strălucire literelor române – dar și unei vieți de om integru.

Mihail Sebastian a fost numit recent membru în comitetul de lectură al primului teatru al țării. A refuzat însă demnitatea. Spunea că vrea să scrie cel puțin o piesă în fiecare an, că are o sumedenie de subiecte, că dorește să fie jucat – lucru pe care calitatea de judecător de piese nu i-ar fi îngăduit-o.

E greu să faci contract cu viitorul.

Cine ar fi gândit că la premiera piesei *Ultima oră* – titlu parcă rău prevestitor – autorul nu va mai ieși la rampă.

(„Jurnalul de dimineață”, vineri, 1 iunie 1945)

ȘT. ENESCU

Steaua lui Mihai – călăuză strălucitoare

Eram cinci, pe care reprezentarea *Stelei fără nume* ne legase pentru totdeauna. Cementarea dintre noi și prin noi – fericirea prieteniei și a dragostei. Nimeni nu ne putea înțelege fericirea și credeam că nimic nu ne-o poate abate.

O stea nevăzută, fără nume, la început; strălucind apoi cât tot cerul; ne îmbăta cu lumină și idealuri.

Ni se păreau mici țintirile vrăjmașe și asimetriile divine, neputincioase. În fața îndârjirilor fulgurante, simțeam puterea noastră neînfrântă, substanța indisolubilă. Și, dintr-o dată, sulița oarbă îl străpunge pe Soare. Nu ne dădeam seama, atunci, că Soare plecase să pregătească ceva, în altă parte. Pierdusem meșterul constructor, dar rămâneam patru. O dezertiune, socotisem.

Dar, tot dintr-o dată, într-o bună zi, neverosimil, Nora. De astă dată, un semn. Plecase și frumosul. Și, acum, năucitor, Mihai. Căci a murit Mihai. A plecat și Mihai. Trei morți a costat adevărul pentru cei rămași. Se destramă universul nostru? Nu. Se reclădește în altă parte.

În împărăția cerurilor, mai sus de Ursa Mare, spre stânga, cea de a șasea stea, este Alcor. Și, lângă ea, steaua lui Mihai, care a plâns ieri noapte și azi noapte cu lacrimi de diamant, inundând tot cerul.

De durere sau bucurie? De durere și bucurie!

Ce-a fost mai bun, e acum în steaua de lângă Alcor.

Pe planeta de provincie, am rămas doi – salahorii.

Dacă, prin întunericul, care s-a interpus, ne pot privi și consola, nu știm. Mai de grabă, privirile lor țintesc deja spre o lumină alta, mai depărtată, mai strălucitoare încă.

Graba, unul după altul, a lui Soare, a Norei și a lui Mihai, ne face să nădăjduim că universul, cutezătorul univers, inițiat aici, se va regăsi acolo, în alcătuirea lui inițială.

În egoismul acesta, încercăm să dibuim legănarea.

Vouă, ca și noi, inconsolabili, vă destăinuim taina noastră: în nopțile senine, priviți mereu în sus, numai în sus. Viața este în cer, în steaua lui Mihai, de lângă Alcor, mai sus de Ursa Mare.

(„Jurnalul de dimineață”, 2 iunie 1945)

* Emoția acestui lapidar text se explică prin faptul că semnatarul său, avocatul Ștefan Enescu, păstra vechi amintiri despre scriitorul decedat năpraznic, de pe când fuseseră elevi ai aceluiași liceu din Brăila, vestitul „Nicolae Bălcescu”. Hazardul a aranjat astfel lucrurile, încât foștii colegi s-au regăsit, în anii războiului, locatari în case aflate peste drum, pe strada Antim. Avocatul ocupa un apartament în blocul de la numărul 54, unde îi avea vecini pe soții Mircea Șeptilici și Nora Piacentini, actori legați prin trainică amicitie cu Mihail Sebastian, care locuia cu mama sa, vizavi, la nr. 45. Nu era nici o problemă pentru scriitor să treacă strada pentru un schimb de păreri, mai ales asupra șantierului propriu. La discuții lua parte și Soare Z. Soare, regizorul, cu deosebire în perioada de definitivare a piesei *Steaua fără nume*, care urma să aibă premiera în martie 1944, pe scena Alhambrei. În această fază, i-a revenit avocatului un rol decisiv. Cum legile rasiale în vigoare interziceau lui M. Sebastian orice apariție publică, s-a recurs la soluția ca Șt. Enescu să se dea drept autor, tănuț sub pseudonimul Victor Mincu. Adevărul a fost restabilit abia după căderea regimului dictatorial antonescian.

ALEXANDRU KIRIȚESCU

Am lucrat împreună în redacția „Cuvântului”, care pe vremea aceea lupta cu înverșunare pentru ideile

democratice, înainte de a fi profanat de cei care-i purtau conducerea în căldășii sanguinare și nimicitoare.

Pentru distincția, grația lui, îl poreclisem „Conu Mihalache”. Își primea porecla cu un surâs îngăduitor. Aducea la redacție „cursive”, care erau pentru mine prilejuri de continuă uimire intelectuală și delectare pură. Priveam pe băiețușul acela bălai și delicat, care păstra în ființa lui nu știu ce sfială feciorelnică, ce reținere pudică față de aprecierile mele entuziaste și mă întrebam prin ce miracol al inteligenței, prin ce subtil alambic al simțirii, idei de circulație curentă, care sunt materialul obișnuit din care se confecționează o gazetă, ajungeau să capete valoare de adevăruri generale, sau se mlădiau, se multiplicau, se înmuiau și se colorau în mii de aspecte seducătoare, lăsând, la cetire, în mintea ta, o dăru armonioasă – aproape muzicală – după cum o licoare prețioasă îți lasă pe buze gustul ei îmbalsămat.

Când am văzut *Steaua fără nume*, nu știu ce instinct, de mult familiarizat cu felul lui Mihail Sebastian de a simți și a scrie, m-a făcut să ghicesc că e opera lui. Cunoșteam stilul acela șerpuitor și voluptuos, mai prețuisem cu deliciu, înainte, subtilitatea scriitorului care prindea în capcana frazei cele mai fugitive adieri ale inimii – dar, mai

Un rățacit în cotidianul materialist și înăbușitor

ales, arhitectura impecabilă a lucrării, ordonanța ei clasică, măsura, echilibrul m-au întărit în credința că autorul ei nu mi-e necunoscut. L-am identificat pe „Conu Mihalache” după cum identifici o simfonie după o frază melodică.

Vă aduceți aminte de personajul principal al dramei, profesorul acela de provincie, astronom amator, care-și făcuse din contemplarea stelelor disciplina lui spirituală, care-și purta, pe căile scânteietoare ale firmamentului, reveria lui, care se elibera în fiecare seară senină de gândul lui primordial, ca de un vestmânt ce-i apăsa plămânii și-i încetinea zvăcnetul arterelor? [...] Ei bine, și eroul din *Ultima oră* este un intelectual, un rățacit în cotidianul materialist și înăbușitor. Nu știu cum va reacționa până la final, fiindcă piesa a fost primită de toți, în unanimitate, după ce autorul ne citise doar actul I. Dar acest act a fost o sărbătoare și felul de a ceti al lui Mihail Sebastian, cu alunecări de voce, cu imperceptibile pauze în care ochii săi ne căutau privirile – mai puțin din intențiunea de a ne ghici părerea, cât din grija delicată de a nu abuza de atențiunea noastră – o încântare. Îmi voi aminti totdeauna de această lectură, care nu s-a asemănat, în scurtul interval cât am făcut parte din comitetul Naționalului, decât cu aceea a admirabilei „muzici de balet” a lui Aderca.

Eram o ceată de năuci, de bezmetici, la înmormântarea lui Mihail Sebastian. Ne măsuram din creștet până în tălpi... și nu ne recunoșteam! Când l-am scos din capelă, el să fi fost cu adevărat sub mormanele și iar mormanele și iar mormanele de trandafiri, de crini, de garoafe, de bujori?

El a fost, fiindcă, pe deasupra noastră, a vieții și a morții, spintecând inimile și cerul, răsuna neistovit strigătul de la începutul lumilor și al durerii – strigătul unei mame.

(„Bis”, duminică, 3 iunie 1945)

I. PELTZ

În plină tinerețe crea toare, Mihail Sebastian, figură blajină de cărturar și de artist, e smuls dintre noi, fulgerător.

Talent cu posibilități de expresie multiple, șlefuitor subtil al cuvântului românesc, dramaturg vioi și erudit de calitate, acest mânuitor de condei era și un mânuitor de abstracțiuni, un familiar al ideilor, în latitudinile cărora se mișca liber. A început prin a ului pe contemporanii anacronici, pe anchilozații în formule perimate, pe culturalii gravi și sterili, a căror inteligență debilă nu suportă aerul tare al speculației pure, i-a uluit prin ceea ce

Șlefuitor subtil al cuvântului românesc

exprima și, mai cu seamă, prin chipul în care se exprima.

Prozator, a lăsat câteva cărți de o savoare strict personală. Puțini literați știau să fie, cu atâta grație, scafandri ai sufletului omenesc. Puțini știau, utilizând complicate date psihologice, să fie, totuși, atât de stăpâni pe materialul gingaș, asupra căruia oboseau. Romanele sale pot fi date, în această privință, ca pildă [...].

A plecat prea devreme, de-aici încolo talentul lui trebuia să dea întreaga măsură a potenței sale.

...În după-amiaza asta de mai, în limpezimea țării albastre și dincolo de ele, se pregătește, sus, marele alai; unul din înțelepții și poeții de pe pământ vine, surprinzător de prematur, să fie tovărășie celor de mult duși, să ia parte, în eternitate, la festinul fără de început și fără de sfârșit al ideilor, la orgia voluptăților metafizice.

(„Drapelul”, joi, 31 mai 1945)

● Cu mama, la fereastra apartamentului din str. Antim